
BARTOL IN VEBER

Prispevek se ukvarja z medbesedilnimi navezavami na Veبرا in njegovo filozofijo v Bartolovi prozi ter z Bartolovim osebnim odnosom do nekdanjega profesorja in mentorja pri doktoratu.

Ključne besede: Vladimir Bartol, France Veber, kratka proza, motiv, medbesedilnost

Vladimir Bartol se je s Francetom Vebrom seznanil na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tam je namreč poleg biologije (in geografije kot stranskega predmeta) študiral še filozofijo. Iz nje je leta 1925 tudi doktoriral z disertacijo *O faktorjih, ki omogočajo živim organizmom smotreno reakcijo na zunanje vtise (in s tem ohranitev individua in vrste)*. Mentor je bil Veber, somentor pa biolog Jovan Hadži. Naslov disertacije je sicer bolj biološki kot filozofski. Veber je zato omahoval, ali naj jo sploh sprejme kot filozofsko. A ko mu je Bartol zagotovil, da je pretežno filozofska, in ko je Hadži podal oceno, da je z biološkim delom naloge po strokovni plati vse v redu, je Veber pristal na mentorstvo¹ in v priložnostnih spisih Bartola tudi navajal med svojimi najvidnejšimi učenci.

Da je Bartol želel doktorirati pri Vebru, čeprav se je pozneje imel bolj za biologa kot za filozofa, ne preseneča. Veber si je kljub svoji mladosti na nedavno ustanovljeni Filozofski fakulteti hitro pridobil ugled in je imel najbolj obiskana predavanja. Pri teh – in seveda v svojih spisih – je razvijal filozofsko metodo, katere vodilo je bila

¹ Gl. Bartol 1992: 517.

zanesljiva in objektivna resnica. V obdobju vsesplošne etične in intelektualne krize po prvi svetovni vojni je s tem na mlade študentke in študente deloval kot magnet. »Kmalu sem prišel pod absoluten vpliv prof. Vebra. Karkoli je on predaval, se mi je zdelo dvakrat resnično,« je leto po doktoratu v dnevnik zapisal Bartol (9. 8. 1926). In 36 let pozneje: »Biti veberjanec, stati sredi pojava in iz njega motriti svet okoli sebe, poimenovati predmete, telesne in duhovne, abstraktne in konkretne, je pomenilo trdnost, občutje varnosti, neko močno notranje zadovoljstvo« (12. 6. 1962).²

Bartol je bil med študijem nasprotnik relativizma in nihilizma, zato mu je Vebrova filozofija ustrezala. Toda okoli leta 1923 ga je s svojimi nauki in z etično držo začel še bolj prevzemati karizmatični Vebrov učenec Klement Jug. Tudi Jugova filozofija je bila, podobno kot Vebrova, usmerjena k objektivnosti resnice in vrednot, le da je Jug okoli leta 1923 začel razvijati svojo lastno različico. Bartol je svoj obrat od Vebra k Jugu opisal v tejle simpatični anekdoti:

Ves svet sem gledal skozi njegove /Vebrove, op. T. V./ misli, pojme, a zlasti tudi besede. Doživljaj – objekt doživljaja; predstava, občutek sta »uperjena« na predmet. Misel na »dejstva«, čustva na »vrednote«, volja, želja na »najstva«. Kajstvo, najstvo, razne komponente – dokler mi ni bilo vsega zadosti in sem napisal tisti nespodobni listek in ga pritrčil v seminarju na vrata. »Našla se je nova komponenta ... Kdor jo je izgubil, naj se javi pri podpisnem X Y«. Kajpada sem pisal s svojo pisavo in so me hitro pogruntali. Kl. Jug je bil določen v imenu seminarja, da me »herštela«. In me tudi je. Preje sem bil popoln »veberjanec«, se pravi »fedai«, po tem dogodku in pozneje sem postajal bolj in bolj »jugijanec« – žal je mojstra pobrala prezgodnja smrt. (12. 6. 1962.)

Polagoma – zlasti po Jugovi prezgodnji smrti avgusta 1924 – pa se je Bartol odtrgal od Jugovega in Vebrovega vpliva. Njun filozofski nazor se mu je zdel preveč neživljenjski in rigidni; motilo ga je tudi, da umetnosti – tako je menil – nista prisojala ustrezne spoznavne in življenjskonazorske funkcije. Sam je takrat že nekaj malega pisal, vendar je prav iz sramu pred Vebrom in Jugom to skrival.³ Odločilni prelom se je zgodil med bivanjem v Parizu leta 1927, ko je spoznal Josipa Vidmarja z njegovim estetskim in makiavelistično obarvanim življenjskim nazorom, ki mu je bil po naravi bliže.

² Veber Bartola v prvem študijskem letu sicer še ni povsem prevzel; njegovo pozornost so bolj zaposlovale ljubezenske zadeve. Drugače je bilo v drugem letniku: »Toda resnični odih, odklon pozornosti sem našel pri Vebrovih predavanjih, v študiju in delu v seminarju. Dokler še ni bilo zadnje odločitve, dokler sem še plesal z Zinko, nisem in nisem mogel pronikniti v Vebrov sistem. Katastrofa je prišla v prvem letniku za vel. noč. Naslednje leto se mi je takoj v začetku odprlo in sem z največjo intenziteto sledil Vebro,« se spominja v dnevniku 13. 11. 1951.

³ »Na tihem in samo zase sem takrat že pisateljaval (sram, neskončno sram bi me bilo to priznati pred Vebrom, a še bolj pred Jugom)« (12. 6. 1962). In: »Čez nekaj dni sem prišel ponjo /po zgodbo *Dogodki iz ulice C* ... k uredniku/, ker nisem hotel iz nekakšnega sramu pred Vebrom, Jugom in sploh univerzo pokazati, da sem literat« (Bartol 1982: 779).

Bartolov odmik od Vebra in njegove filozofije se je delno pokazal že v njegovi disertaciji, kjer je kritiziral Meinongov in Vebrov sistem⁴ in se tako distanciral od Vebrove prve, predmetnoteoretične faze. Še odločnejšo kritiko Vebra je podal v oceni njegove *Filozofije* (1930), spisa, ki označuje začetek Vebrove druge, osebne faze. Tu je nauk svojega učitelja grajal tako s filozofskega kot s psihološkega in psihoanalitičnega vidika. Ta kritika in nekateri odlomki iz novele *Zadnji večer*, ki je izšla februarja 1931 in v kateri je bil Veber nekajkrat omenjen v kontekstu, ki mu ni mogel ugajati, so pripeljali do ostrega spora med njima, ki pa je ostal na zasebni ravni in ni prešel v javno polemiko. Bartol o njem podrobno poroča v svojih *Literarnih zapiskih*. Užaljeno sta se sporekla predvsem glede vrednosti Jugove in Bartolove disertacije – Veber je bil mentor pri obeh – in glede tega, ali ju je Veber sloph prebral.

Zamera je trajala dve desetletji. Za Bartola je njegov nekdanji učitelj še poleti 1950 »veternjaški prof. Veber, ki je svoje nazore večkrat premenjal in jim s tem, čeprav so bili po sebi pravilni, odvzel sleherno obveznost« (22. 8. 1950). Vendar se je to kmalu spremenilo. Bartol, ki se je čutil zapostavljenega pri kulturnih in političnih oblasteh, je pogosto simpatiziral s pomembnimi literati in razumniki, ki so bili v podobnem položaju ali na slabšem, in tako je bilo tudi glede Vebra, ki se je med vojno kompromitiral, bil zato izključen iz Akademije (formalno je izstopil sam), prisilno upokojen ter brez možnosti za predavateljsko ali znanstveno delovanje. Bartol je vplivnega Vidmarja, s katerim se je tedaj še dobro razumel, začel nagovarjati, naj omogoči Vebrovo rehabilitacijo, vendar je Vidmar to dosledno odklanjal.⁵ Bartol se je zlasti leta 1953 večkrat sešel z Vebrom in imela sta daljše, skoraj prisrčne pogovore, na katerih sta se med drugim primerjala s Platonom in Aristotelom (učiteljem in učencem). To zблиžanje je Bartola spodbodlo k novim posredovanjem, na primer za priporočilo Akademije za izdajo potnega lista, ki ga je Veber potreboval za udeležbo na Meinongovi proslavi v Gradcu. Ob tej priložnosti je v svojem dnevniku tudi okrcal nekatere mlajše slovenske filozofe in literarne kritike ter o Vebro dodal: »/Z/merom bolj mislim, kakšno neumnost so napravile nove oblasti, ko so preprečile Vebro njegovo znanstveno delo. On je imel vsaj logično znanstveno metodo! Znal je disciplinirano misliti in pri njem si se, hočeš nočeš, naučil bolj znanstveno misliti kot iz desetorice knjig najboljših filozofov« (26. 9. 1953). Posredoval je tudi leto pozneje, ko je Veber želel spregovoriti ob otvoritvi spominske plošče Klementu Jugu v Solkanu (21. 10. 1954), ter glede ureditve Vebrove pokojnine (9. 11. 1954).

* * *

⁴ Prim. Bartol 1982: 517. – Ta kritika je iz rokopisno ohranjenih osnutkov bolj razvidna kot pa iz same disertacije. Bartol je pri Vebro zavračal predvsem metodo samoopazovanja in – podobno kot pozneje v kritiki *Filozofije* – ostro razločevanje med duševnostjo ljudi in živali. Čeprav se je loteval tudi filozofskih vprašanj, je perspektiva v disertaciji – tudi kritika Vebra – v celoti naravoslovna in ne filozofska.

⁵ Tako je vsaj razbrati iz Bartolovih dnevnikov. Avtor *Alamuta* je to pripisoval Vidmarjevi ljubosumnosti, češ da bi sam želel veljati za največjega slovenskega filozofa. Gl. dnevniški zapisek 29. 7. 1952.

Bartolov odnos do Veبرا in njegove filozofije se je torej razvijal »dialektično«. Zlasti v prvih študijskih letih se je mladi Tržačan s to filozofijo povsem identificiral. Glede na to, da dovršen del njegove proze velja za filozofskega in da je med najpomembnejšimi filozofskimi vplivi na njegovo literaturo misel Vebrovega učenca Juga, se samo od sebe postavlja vprašanje, ali najdemo v njegovem literarnem opusu tudi sledove Vebrove filozofije.

O tem imamo za obdobje, ko je bil vnet Vebrov pristaš, le skope podatke. Poleti 1923 je napisal krajšo pripoved *Dve duši Franceta Fonde*, ki se žal ni ohranila, čeprav bi bila v kontekstu te razprave zanimiva. Bartol jo je, kot vemo iz njegovega dnevnika, ponudil v objavo Koblarju, ki jo je pohvalil, a objavo zavrnil,⁶ češ da »spada morda bolj v delokrog prof. Veبرا ali – dr. Šerka« (12. 8. 1926). Koblarjeva opomba je premoledna, da bi lahko iz nje delali določnejše sklepe. Po vsej verjetnosti se nanaša na psihološko vsebino in za mladega Bartola značilno esejistično formo pripovedi.

Druge pripovedi, ki jih je mogoče tako ali drugače povezovati z Vebrom, so iz obdobja Bartolovega razhoda z učiteljem. To jim daje značilno obarvanost, ki se kaže že na ravni sloga. Bartol v svoji krajši prozi pogosto uporablja vebrovsko dikcijo za ironično karakterizacijo posameznih likov. Pri tem posebej izstopajo za Vebrove filozofske spise značilni latinski in grški izrazi, npr. *in psychologis, recte, kat exochen*, pa tudi sintagme, ki pretirano poudarjajo znanstvenost metode, občevljivost ugotovljenih resnic ter strogost podanih dokazov (na primer v zgodbi *Vampir*).⁷ Za isti namen (ironična karakterizacija) pisatelj uporablja tudi nekatere vsebinske drobce iz Vebrove filozofije.⁸

⁶ Zakaj, pojasnjuje tale odlomek iz Bartolovih *Literarnih zapiskov*: »Saj sem notri z vsem prepričanjem slavil prostozidarsko idejo in zapisal: 'Smrt krščanskim mogotcem!' Bil sem takrat tako naiven, da tega nisem videl vnaprej. Pisal sem namreč v abotnem Vebrovem in Jugovem duhu, da je umetnost tu le zaradi neke imaginarne lepote in da je vsakomur vseeno, za kaj v njej gre« (Bartol 1982: 779).

⁷ Dodatna ironija te pripovedi je, da Vebrovo »strogo znanstveno metodo« v njej uporablja *mistik*.

⁸ Sem sodi na primer tale odlomek iz zgodbe *Na razpotju*: »Položeni izpit je pomenil zanj konec 'odprte možnosti' in istinitost, v katero se je ta možnost pretvorila, se mu je zdela neizrečeno klavrna« (Bartol 2012: 201). »Istinitost« je v zgodnji Vebrovi filozofiji »maksimum možnosti«, opredelitev, ki jo je Klement Jug ostro kritiziral (1930: 49). Vebrovsko intonirana je tudi sodba iz *Izpovedi doktorja Forcesina*: »Ženska ne misli v okviru znanih Aristotelovih zakonov logike« (Bartol 2012: 135). Veber je poudarjal, da je edino mišljenje v okviru teh zakonov *pravilno*. – Mogoče bi bilo špekulirati o tem, da je Bartolov »nevidni« oziroma »neznani činitelj« parodija Vebrove transcendence oziroma instinitosti kot »tajnega činitelja« (prim. zlasti Vebrovi knjigi *Znanost in vera* ter *Estetika*), vendar je to povezavo težje dokazati. Podobno nezanesljivo – vendar mogoče – je iskanje še nekaterih drugih obrobnihih elementov Bartolove proze pri Vebru. Zamisel za oznako Sergeja Mihajloviča kot »plavalasega zlodeja« (Bartol 2012: 31) – oziroma »plavalase zverik« (Bartol 2012: 599) – bi lahko prišla iz Vebrove *Etike* (Bartol jo je dobro poznal, natančno preštudiral in tudi opremil svoj izvod z opombami; gl. zapisek 20. 2. 1959), kjer naletimo na tale opis, ki ustreza Bartolovemu junaku in njegovi navedeni oznaki: pogosto imamo »priliko za izredno estetično občudovanje oseb, ki jih pa z moralnega ali etičnega vidika naravnost zaničujemo. Semkaj spadajo vsi oni tipi, ki jim je tudi literatura dala imena, kakor 'Die blonde Bestie'« (Veber 1923: 59). Veber se bržkone navezuje na popularnost tega lika v nemški (tudi avstrijski) kulturi (literaturi in filmu) v prvih desetletjih 20. stoletja. Toda ni nujno, da je bil Bartolov vir Veber; enako ali še bolj verjetno je, da je Bartol to oznako povzel po Nietzscheju (prim. Nietzsche 1988: 230, 232; 1989: 46).

Vsem tem primerom botruje Bartolova kritična distanca do Vebra in njegove filozofije. Ta je še močnejše izražena tam, kjer se Bartol navezuje na nekatere osnovne postavke predmetne teorije. Teorija dr. Krassowitza v novelah *Zapeljivec pod steno* in *Pozni zdravnik* o tem, zakaj je strah pred smrtjo nesmiseln, izhaja iz čisto vebrovske postavitve razmerja med doživljanjem in predmetom doživljanja: »Nič duševnega si ne moremo misliti, kar bi ne bilo ali občutek, ali predstava, ali misel, ali čuvstvo, ali hotenje. Vse to tvori vsebino naše zavesti. In da je neki 'jaz', ki čuti, misli ali hoče, spoznamo tudi šele preko teh funkcij« (Bartol 1937: 211). Toda nadaljuje se z izpeljavo, ki je s svojim redukcioniškim materializmom in nihilizmom izrazito nevebrovska. Krassowitzev sklep, da je po smrti »popoln razkroj, razpad vseh funkcij, skratka: nič« (prav tam), je v diametralnem nasprotju s tem, kar iz iste postavitve v obeh svojih »uvodih v filozofijo« izpeljuje Veber,⁹ in je pravzaprav kritika, če ne celo parodija Vebrovih tez.

Na podobno parodijo ali vsaj ironizacijo naletimo še v eni noveli. Na nedatiranem lističu, ohranjenem v zapuščini, je Bartol na to opozoril sam: »Vrhunec du. radosti: Vebrova filoz. – ironično.« Novelo *Vrhunec duhovnih radosti* je napisal že leta 1933, vendar si je zaman prizadeval najti urednika, ki bi mu jo objavil, saj so njen »nauk« razumeli preveč dobesedno, in ne ironično, kot je bil mišljen (Bartol 1982: 777). Zato je izšla šele leta 1936. Na Vebrovo filozofijo se navezuje predvsem odlomek, ki povzema Vebrovo kritiko materializma in idealizma iz zgodnje faze (na primer iz *Uvoda v filozofijo*), čeprav jo na koncu zaobrne nekoliko po Bartolovo:

Naivni realisti – sami se radi imenujejo materialiste – priznavajo samo oni svet, ki se da takorekoč s prsti otipati. Toda že malo kritičnejši pretres teh stvari nam pove, da mora biti tudi ono, s čimer ugotavljamo ta materialni okoliš, nekaj istinitnega. Nekateri pretirani idealisti gredo v svojih trditvah celo tako daleč, da pripisujejo edino duševnosti realen obstoj. Ali mi, gospoda, jim v te vrtoglave višine ne bomo sledili, upoštevajoč preizkušeno modrost, da je človeku dobro, če si ohrani tudi nekoliko trdnih tal pod nogami. Mi, organizmi, smo namreč tisti *filter*, skozi katerega se pretakata oba svetova, in zato lahko mirno trdimo, da je vprav *fiziološko* zlata tehtnica med obema. (Bartol 1936: 67.)

Bartol posnema Vebrovo dikcijo, karikatura Vebrove filozofije pa je predvsem v njeni aplikaciji na tri vrste erotičnega vznemirjenja sumljivega pustolovca Sergeja Mihajloviča.

Najbolj znano Bartolovo besedilo, ki ga lahko povezujemo z Vebrom, je *Zadnji večer*. Bartol poskuša v njem podati verodostojen literarni portret prijatelja Juga in se pri tem opira tako na svoje lastne pogovore z njim kot na dokumentacijo v njegovi zapuščini. Vebra prikaže skozi Jugova usta na videz pozitivno, kot skrbnega mentorja in »edinstvenega učitelja«, glede katerega ga skrbi predvsem to, »da bodo prišli neslani literatje in filozofski diletanti ali celo umazani politikastrski ter začeli

⁹ Za *Filozofijo* je to očitno; po svoje pa velja tudi za *Uvod v filozofijo*, kjer po Veburu iz brezčasne harmonije med duševnim in neduševnim svetom sledi »stroga večnost 'jazov' tukaj (v duševnosti)« (Veber 1921: 333).

glodati na njegovem delu« (Bartol 2012: 174).¹⁰ Vendar v pripovedi prevladuje – čeprav spretno zakrita – negativna karakterizacija Vebra, ki je ob izidu tudi sprožila učiteljevo zamero in spor z učencem. Če zanemarimo Bartolovo navajanje polemike med Jugom in Vebrom glede enostranske odvisnosti duševnega od telesnega,¹¹ se je Veber vsekakor lahko spotikal vsaj ob tele trditve v *Zadnjem večeru*: Veber je v svoji filozofiji črpal iz Jugove disertacije; Jug je v filozofiji marsikje »prodril dalje« od Vebra in Veber je njegove filozofske rešitve sprejemal; Jug se je bal, da bodo že omenjeni »neslani literatje«, »diletanti« in »politikastri« Vebra, »ognjevitega in za vse novo dozvetnega, potegnili v svoj nečisti vrtinec, da bo morda za trenutek celo izgubil izpred oči svetle smotre svobodnega spoznavanja« (prav tam); Vebrova *Etika* je v nasprotju z nameravano Jugovo nezadostna. Bartol teh trditev sicer ni po krivem postavljaj v Jugova usta. Ob pomoči Jugove, delno tudi Vebrove zapaščine je mogoče bolj ali manj vse potrditi. Jug je namreč okoli leta 1923 začel postajati vse bolj kritičen do Vebra in njegove filozofije, posebej do *Etike*, nad učiteljem je bil razočaran, glede lastnega filozofskega dela pa izjemno samozavesten. Bartol torej ni potvarjal Jugovih besed. Toda s tem ko je učenca postavljaj visoko nad učitelja, je obenem izražal tudi svoje lastno stališče, in Veber je to seveda opazil.

Zadnja krajša pripoved, ki jo je nujno omeniti v kontekstu Bartolovega medbesedilnega navezovanja na Vebra, je *Razgovor pod Grintovcem*. Gre za enega redkih primerov, ko Vebrova filozofija ni uporabljena ironično. Bartol ubeseduje (namišljeni, morda pa tudi dejanski) dialog med Jugom in Franom Jesenkom o bistvu alpinizma. Literarni Jug zagovarja stališče, znano iz spisa realnega Juga *O smotru alpinizma*, podkrepi pa ga z vebrovsko argumentacijo,¹² ki je realni Jug v svojem spisu ni uporabil, temveč je Bartolov dodatek.

Z navedenimi primeri so podane najočitnejše Bartolove medbesedilne navezave na Vebra in njegovo filozofijo. Bartol v dnevnikih omenja sicer še nekatere druge. Tako denimo v dnevniškem zapisku 23. 12. 1944 poroča, da je bil med njegovimi modeli za Empedokla tudi Veber. Pozneje opaža nekatere vebrovske elemente v *Alamutu*. Filozofija *Alamuta* je sicer nevebrovska, celo protivebrovska. Bartol se je je oprijel ravno kot opozicije Vebrovi, kot rešitve iz precepa, v katerega ga je stisnil njegov »vse pretesni jugovsko vebrovski etični sestav« (2. 5. 1953). Vseeno pa posamezne momente v *Alamutu* povezuje s svojim vebrovstvom: »/I/zkušnja veberjanstva mi je izvrstno služila za priliko fedaijev. Tičal sem 'notri', v neki tuji filozofiji, in iz nje gledal na svet in na vse pojave v njem.« se spominja v zapisku

¹⁰ Desetletja pozneje se Veber, kot poroča Bartol v dnevniku, ni mogel dovolj načuditi tej njegovi preroški intuiciji (1. 8. 1953).

¹¹ Glede na obstoječo dokumentacijo in Bartolov preskopi opis je to polemiko težko z vso gotovostjo potrditi. Vsekakor gre tu predvsem za Bartolovo lastno misel, ki jo je izrecno zagovarjal v disertaciji, Veber pa v oceni disertacije ošvrknil kot nerazumevanje predmetne teorije. Da se Bartol kljub filozofskim napakam v osnovi le ni motil, utegnejo potrjevati Vebrove opombe k objavljenemu Jugovemu spisu *O človeški vesti*.

¹² Prvenstvo etičnega smotra alpinizma pred drugimi utemeljuje z Vebrovo – prevzel jo je tudi realni Jug – lestvico vrednot, po kateri so najvišje etične, sledijo pa logične, estetske in nazadnje hedonske.

12. 6. 1962. Toda tu že ne gre več za neposreden vpliv Vebra ali njegove filozofije. Ta se, kot kaže, udejanji predvsem v Bartolovi krajši prozi.

* * *

Bartolov odnos do Vebra in njegove filozofije je prehajal od začetnega oboževanja prek zavračanja do (v zrelem obdobju) spoštovanja; a v literarnih besedilih, ki se tako ali drugače navezujejo na Vebr ali predmetno filozofijo, take dinamike ni zaslediti. Vsa ta besedila so namreč nastala v obdobju Bartolove kritičnosti do nekdanjega profesorja in njegove misli.¹³ Vebrova filozofija v njih ne igra pomembne vloge. Veber sicer v Bartolovi prozi nastopa kot literarna oseba ter z nekaterimi postavkami svoje filozofije, vendar gre predvsem za drobne motivne momente, v katerih je Vebrova misel izpeljana po Bartolovo, torej parodirana in karikirana, ter za slogovna karikiranja z namenom ironizacije likovega govora.¹⁴ Vebrova filozofija v ničemer ni sooblikovala idejnega ozadja Bartolove proze. To zaznamuje relativistična, nihilistična, makiavelistično cinična filozofija, ki je Vebrovi naravnost nasprotna.

Viri

Bartol, Vladimir, 1936: Vrhunec duhovnih radosti. *Modra ptica* 7/3. 65–75.

Bartol, Vladimir, 1937: Pozni zdravnik. *Modra ptica* 8/7. 196–214.

Bartol, Vladimir, 1982: Literarni zapiski (1930–1933). *Dialogi* 7/4–10. 364–390, 505–528, 620–637, 748–782, 827–834.

Bartol, Vladimir, 1988: *Med idilo in grozo: novele: 1935–1940*. Drago Bajt (ur.). Ljubljana: Književna mladina Slovenije.

Bartol, Vladimir, 1994: *Novele I*. Ljubljana: Amalieti.

Bartol, Vladimir, 2012: *Zbrano delo I. Al Araf*. Uredil in opombe napisal Tomo Virk. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev 252).

Jug, Klement, 1925: O človeški vesti. *Gruda* 2–7. 63–64, 97–99, 136–141, 173–174, 203–204, 232–236.

Jug, Klement, 1930: Evidenca in spoznavanje. *Odmevi* 3. 43–56.

Jug, Klement, 1936: *Zbrani planinski spisi*. Uvodna beseda Vladimir Bartol. Ljubljana: Planinska matica.

Veber, France, 1921: *Uvod v filozofijo*. Ljubljana: Tiskovna zadruga (Pota in cilji: Zbirka poljudnoznanstvenih spisov 3 in 4).

¹³ Glavni razlog za Bartolovo kritičnost je bilo Vebrovo vpeljevanje Boga in vere v filozofijo.

¹⁴ Ironija je nasploh eno najmočnejših Bartolovih pripovednih sredstev, ne le pri podajanju govora literarnih oseb, temveč tudi pri opisu njihove zunanosti, na primer »pozerskih, lažnih, sprenevdavih« drž (Glušič 1991: 111).

Veber, France, 1923a: *Etika: Prvi poizkus eksaktne logike nagonske pameti*. Ljubljana: čiteljska tiskarna (Publikacija »Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani«: Filozofska sekcija 1).

Veber, France, 1923b: *Znanost in vera*. Ljubljana: Tiskovna zadruga (Pota in cilji: Zbirka poljudnoznanstvenih spisov 15 in 16).

Veber, France, 1925: *Estetika*. Ljubljana: Zvezna tiskarna in knjigarna (Splošna knjižnica: Znanstvena in strokovna zbirka 9).

Veber, France, 1939: *Filozofija*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna (Znanstvena knjižnica 10).

Bartolovi dnevniški zapiski so vzeti iz gradiva, shranjenega v NUK-u pod inventarno številko 15/72 v mapi 18 in pod inventarno številko 1/1995 v mapi 29, ter iz beležnic, shranjenih na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, naslovljenih takole:

- Zapiski 1950 / II. 1951,
- III. Zapiski in beležke k romanu / 1951 / dodatki iz l. 1958,
- Balkanijada 1952 I / 1953,
- Zapiski 1953 / II / Balkanijada) / Ljubljana,
- Trst 1953 / Beležke,
- 1.) Razni ekscerpti: Sl. Narod 1928. 2.) Zapiski 1954 od 8. 1. dalje (do 19. 3. 3.) Zapiski 1954 od 25. 6.–21. 10. 54),
- Zapiski 11. 1. 1959–23. 3. 1959,
- Zapiski 21. 5. 61–28. 12. 61 / Zapiski 1962. 4. 1. 1962–.

Literatura

Glušič, Helga, 1991: Literarna oseba kot osrednji pripovedni element v Bartolovi in Zupanovi prozi. Bratož, Igor (ur.): *Pogledi na Bartola*. Ljubljana: Revija Literatura (Zbirka Novi pristopi). 105–112.

Markič, Olga, 2005: France Veber and Vladimir Bartol. *Anthropos* 37/1. 63–67.

Nietzsche, Friedrich, 1988: *H genealogiji morale*. Prevedel Teo Bizjak. Ljubljana: Slovenska matica (Filozofska knjižnica 31).

Nietzsche, Friedrich, 1989: *Somrak malikov*. Prevedel Janko Moder. Ljubljana: Slovenska matica (Filozofska knjižnica 36).